

Plejeplan for de fredede arealer ved Tissø 2009

Støttet af
Fødevareministeriet og EU

Landdistrikter.dk

Ministeriet for Fødevarer,
Landbrug og Fiskeri

Den Europæiske
Landbrugsfond for Udvikling
af Landdistrikterne

Danmark og EU investerer i landdistrikterne.

Rekvirent

Naturpark Åmosen
Fugledegård
Formidlingscenter
Bakkendrupvej 28
4480 St. Fuglede

Telefon 21 14 03 98

Att.: Gertrud Knudsen

Rådgiver

Orbicon A/S
Ringstedvej 20
4000 Roskilde
Telefon 46 30 03 10
Fax 46 30 03 11

Udarbejdet af	Erik M. Jacobsen
Kvalitetssikring	Frederik Jensen
Godkendt af	Per Møller-Jensen
Revisionsnr.	02
Udgivet	December 2009
Fotos	Jacob Eskekjær (fugle) & Orbicon A/S

INDHOLDSFORTEGNELSE

1	Sammenfatning	2
2	Baggrund og formål	3
3	Eksisterende forhold	4
3.1	Beliggenhed, landskab m.m.	4
3.2	Beskyttelsesforhold og planmæssig status	4
3.2.1	National beskyttelse	4
3.2.2	International beskyttelse	7
3.2.3	Fugleliv	8
3.2.4	Botanik	9
3.2.5	Andet.....	10
3.3	Formidling	10
3.4	Ejerforhold.....	11
4	Målsætninger og virkemidler.....	12
4.1	Målet med plejen	12
4.2	Virkemidler	12
5	Handleplan	17
5.1	Naturforbedringer og naturpleje	17
5.1.1	Plejeområde 1: Matrikel 12i og tilstødende bredzone.....	18
5.1.2	Plejeområde 2: Matrikel 12ae og syd for liggende bredzone	19
5.1.3	Plejeområde 3: Matrikel 13o vest for roklubben	21
5.1.4	Plejeområde 4: Nordlig del af matrikel 1m	22
5.1.5	Plejeområde 5: Overdrev nord for Klinteskoven	25
5.1.6	Plejeområde 6: Klinteskoven	27
5.1.7	Plejeområde 7: Kultureng og bredzone syd for Klinteskoven.....	28
5.1.8	Plejeområde 8: Matrikel 1b og 1d og vest for liggende bredzone	30
5.1.9	Plejeområde 9: græsningsarealer på matrikel 1o	32
5.1.10	Plejeområde 10: Græssede arealer på den sydlige del af matrikel 1o og matrikel 9e.....	34
6	Opsummering af plejeforslag	36
6.1	Skema	36
6.2	Oversigtskort	37
7	Referencer	38

Bilag: Luftfotos fra 1961

1 Sammenfatning

Baggrunden for denne rapport er, at Naturpark Åmosen i samarbejde med lodsejerne i 2008 søgte og fik midler fra puljen af Landdistriktsmidler til at udarbejde en plejeplan for de fredede arealer omkring Tissø. Der er tidligere udarbejdet to plejeplaner (1984 og 1997) for fredede arealer ved Tissø. Nærværende plejeplan adskiller sig fra de forrige planer ved at behandle hele det fredede område og enkelte tilstødende arealer under ét.

Tissø ligger i Kalundborg Kommune på det vestlige Sjælland ca. 15 kilometer nord for Slagelse og 10 kilometer sydøst for Kalundborg. Foruden at være fredet er området ved Tissø også en del af et vildtreservat og udgør desuden en væsentlig del af et af de danske Natura 2000 områder. I områderne skal sikres og/eller genoprettes en gunstig bevaringsstatus for de naturtyper og arter, som områderne er udpeget for.

Det område, som plejeplanen omhandler, berører 9 forskellige matrikler fordelt på 5 forskellige ejere. I rapporten inddrages det fredede område i 10 delområder, der behandles hver for sig med hensyn til plejemålsætning og konkrete forslag. Plejens overordnede formål er, at de biologiske, landskabelige, kulturhistoriske og oplevelsesmæssige værdier på de fredede arealer ved Tissø skal beskyttes og bevares i overensstemmelse med bindingerne i de gældende fredningskendelser. Disse har dels til formål at bevare gode udsigtsforhold over Tissø, dels hensynet til et varieret dyre- og planteliv.

Landskabsmæssigt er det målet, at de fredede arealer langs nord- og østsiden af Tissø skal fremstå som et overvejende lysåbent mosaiklandskab med større, sammenhængende græsningsarealer, med kun spredt opvækst af vedplanter og en centralt beliggende lysåben, varieret og fugtig skov med gamle løvtræer.

Plejebehovet i de forskellige delområder er langt fra det samme, idet visse arealer er under kraftig tilgroning, mens målsætningen for andre områder allerede er opfyldt.

Græsning med kreaturer anbefales fortsat at være den dominerende plejeform i det fredede område, og det anbefales, i videst muligt omfang, at lade afgræsningen ske efter principperne for "landskabsgræsning" med naturnærhed, vildhed, variation og sammenhæng som de bærende elementer. Landskabsgræsning i større sammenhængende fletter vil medvirke til at ændre den visse steder ret skarpe opdeling af arealerne ved at skabe glidende overgange mellem de forskellige naturtyper og forstærke indtrykket af landskabelig og oplevelsesmæssig sammenhæng.

Hvor det er muligt, anbefales det at foretage græsningen helt ud til den åbne vandflade for at skabe flade overgange med lav vegetation mellem land og vand til gavn for fouragerende gæs, ænder og vadefugle. Dog anbefales det på visse strækninger at hegne rørsumpen fra for at bevare et tilstrækkeligt antal ynglepladser for rørhøg og rørdrum, der indgår i udpegningsgrundlaget for Natura 2000 området.

På et enkelt mindre areal, der er særligt truet af tilgroning med vedplanter, anbefales midlertidig græsning med får.

Formidlingsmæssigt diskuteres forskellige muligheder for at anbringe et fugletårn/observationsplatform i det fredede område.

Det skal afslutningsvis understreges, at plejeplanen ikke er planmæssigt bindende for hverken lodsejere eller myndigheder. Planen skal betragtes som et idé katalog med forslag til, hvordan naturforholdene og publikums oplevelsesmæssige muligheder i det fredede område kan bevares og forbedres.

2 Baggrund og formål

I september 2008 blev der af Sorø, Holbæk og Kalundborg kommuner stillet midler til rådighed til genetablering af et sekretariat for Naturpark Åmosen. Sekretariatet har været et vigtigt kontaktpunkt for forespørgsler i forbindelse med Tissø og Åmosen og områdets udvikling og benyttelse.

I 2008 søgte og fik Naturpark Åmosen i samråd med lodsejerne midler fra puljen af Landdistriktsmidler til at udarbejde denne plejeplan for de fredede arealer omkring Tissø.

I forbindelse med udarbejdelse af rapporten er foretaget en række besigtigelser af arealerne ved Tissø samt en række samtaler og møder med de beboere, der berøres af plejeplanen, såfremt den føres ud i livet.

Plejeplanen omhandler ca. 125 hektar fortrinsvis fredede arealer fordelt på 5 forskellige private ejere. Alle lodsejere er konsulteret i forbindelse med udarbejdelse af plejeplanen. Det har gennem hele processen med udarbejdelse af plejeplanen været et krav, at der skulle være en så høj grad af enighed om planens målsætninger og virkemidler som overhovedet muligt.

Der er tidligere udarbejdet to plejeplaner, der berører to mindre dele af det samlede område, som denne plejeplan omhandler. I 1984 udarbejdede Vestsjællands Amt en plejeplan for den fredede del af matr. nr. 1a Sæbygård hgd., dvs. de lave engarealer på sydøst siden af Tissø samt to mindre arealer omkring og syd for Sæby Kirke, samlet ca. 13 hektar (Bang 1984). Baggrunden for plejeplanen fra 1984 var, at opvæksten af træer og buske på størstedelen af de fredede arealer havde nået et sådant omfang, at formålet med fredningerne ikke længere var opfyldt. I plejeplanen lægges op til rydning af træ- og buskopvækst samt eventuel efterfølgende efterpleje i form af græsning og hæmning af genvækst ved påføring af Round Up.

I 1997 udarbejdede Vestsjællands Amt desuden en plejeplan for de fredede arealer nordøst for Tissø (Krause Pedersen & Leth 1997). Baggrunden for denne fredning er at hindre bebyggelse og sikre det frie udsyn fra landevejen ud over Tissø. Formålet med plejeplanen var ligeledes at bevare/genoprette udsynet til søen samt at sikre et varieret plante- og dyreliv. Plejeplanen fra 1997 berører 3,5 hektar beliggende på en del af matr. nr. 13o Jorløse By og sogn. Plejeforslagene omfatter hovedsageligt rydning af busk- og trævegetation samt efterfølgende afgræsning med kreaturer.

Nærværende plejeplan adskiller sig fra de forrige ved at behandle hele det fredede område og enkelte tilstødende arealer under ét.

Græssende kreaturer ved nordbredden af Tissø.

3 Eksisterende forhold

3.1 Beliggenhed, landskab m.m.

Tissø ligger i Kalundborg Kommune på det vestlige Sjælland ca. 15 kilometer nord for Slagelse og 10 kilometer sydøst for Kalundborg (Figur 1).

Søen er dannet som et såkaldt dødis-hul, dvs. at der under isens smeltning er blevet efterladt en stor isklump. Efterhånden som denne smeltede, opstod den vandfyldte lavning, der i dag er Tissø.

Tissø er med sine i alt ca. 12,3 km² Danmarks fjerdestørste sø. Den er karakteriseret af store vandstandssvingninger, idet de brede enge og rørskove ofte er vanddækkede om foråret og tørlagte om sommeren. I sensommeren og om efteråret er vandet ofte så lavt, at kysten består af sand og sten.

Langs søens bredder er vanddybden ikke over ca. 1 meter, men ca. 250 meter ude går det ret brat ned til 10-12 meter. Tissø gennemstrømmes af den vandrige Halleby Å fra Åmosebassinerne og via åens nedre løb er der afløb til Storebælt ca. 7 kilometer længere mod vest.

Tissø afgrænses mod vest af et relativt fladt morænelandskab med landsby- og gårdbebyggelser. Mod øst dominerer et stærkt kuperet bakkelandskab med mange småskove og herregårde, herunder Katstrup, Selchausdal og Sæbygård, der alle har været middelalderlige hovedgårde.

På østsiden findes tørre overdrevsskrænter med en interessant plantevækst. Her ligger desuden en lille løvskov kaldet Klinteskov.

Mod nordvest går dyrkede marker helt ned til søen, mens der de fleste steder er græseenge helt ned til vandet. Østsiden af søen har en del rørskov, mens sydsiden har karakter af strandeng med flade mudderbanker.

Der har igennem tiden været et betydeligt ferskvandsfiskeri i Tissø, især efter gedder, suder, brasen og først og fremmest ål.

Hele området omkring Tissø er meget rigt på historiske og arkæologiske fund. Ved vestbredden af Tissø er siden midten af 1990'erne gennemført en række arkæologiske udgravninger, der har vist, at der fra ca. år 600 til begyndelsen af 1000-tallet har ligget en stormandsgård på stedet.

Administrativt hører det område, der berøres af plejeplanen, under Kalundborg Kommune og Skov- og Naturstyrelsen Vestsjælland. En del miljø-, natur- og planopgaver af relevans for området varetages desuden af Miljøcenter Roskilde.

3.2 Beskyttelsesforhold og planmæssig status

3.2.1 National beskyttelse

Langs østsiden af Tissø er en smal landbræmme mellem landevejen og søen fredet fra Lille Fuglede i nord til Sæby Kirke i syd. Det er dette område, der behandles i plejeplanen (Figur 1).

Den sydlige del af området blev fredet i 1951 for at sikre udsynet til kirken, mens de nordligere arealer blev fredet i 1956, dels for at sikre det frie udsyn fra landevejen ud over søen, dels hensynet til dyre- og plantelivet.

Figur 1: De fredede arealer på nord- og østsiden af Tissø i Kalundborg Kommune (kilde: <http://k326.cbkort.dk/>, arealinformation fra Kalundborg Kommune).

En række arealer indenfor det område, som berøres af plejeplanen, er desuden omfattet af Naturbeskyttelseslovens generelle bestemmelser, hvilket indebærer, at der ikke uden de kommunale myndigheders godkendelse kan foretages ændringer i arealernes tilstand (Figur 2).

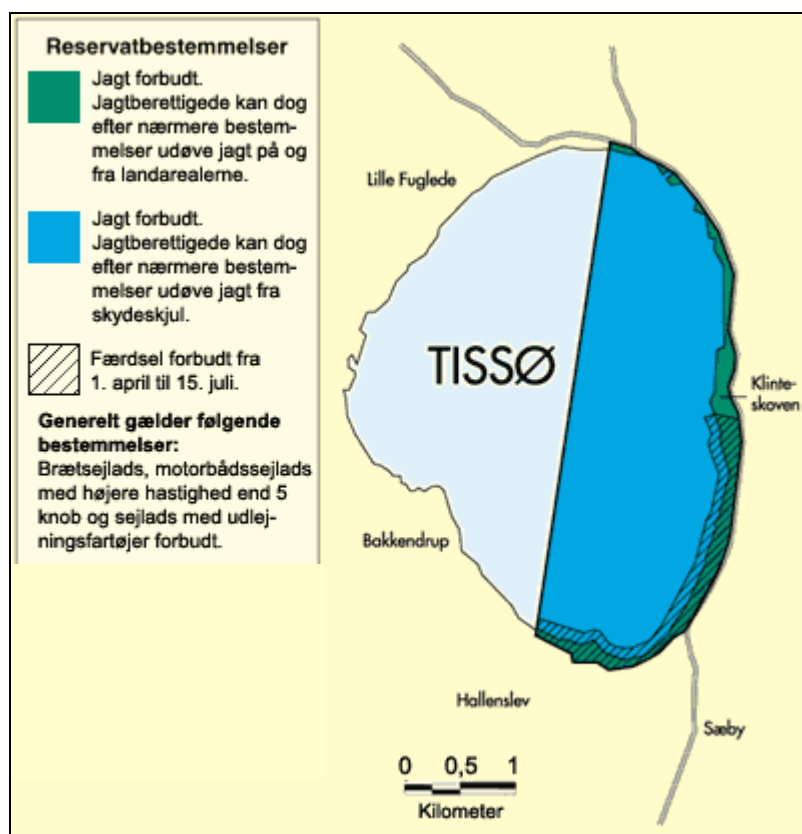
Miljø- og Energiministeren udlagde, efter en henvendelse fra lokale lodsejere, med virkning fra 1. september 1998, desuden en del af Tissø som vildtreservat, herunder også de arealer, der berøres af plejeplanen (Figur 3). Reservatordningen omfatter bestemmelser for jagt og færdsel. Reservatet dækker i alt 670 hektar, hvoraf 60 hektar er landarealer.

Figur 2: Arealer indenfor fredningsområdet, der udover fredningen også er omfattet af Naturbeskyttelseslovens generelle bestemmelser (§ 3).

Reservatbestemmelserne indebærer, at jagt på vandfugle som hovedregel er forbudt. Jagtberettigede kan dog efter aftale udøve jagt på vandfugle fra skydeskjul langs søkanten samt på og fra reservatets landarealer i perioden 1. september til 31. december.

Desuden er brætsejlds, motorbådssejlds med højere hastighed end 5 knob samt sejlds med udlejningsfartøjer forbudt.

Figur 3: Vildtreservatbestemmelser for Tissø, herunder også de arealer, der er omfattet af plejeplanen,

Af hensyn til dyrelivet må almenheden desuden ikke sejle eller færdes i rørskovene eller på den del af søen, som ligger indenfor 100 meter fra rørskovene eller søbredden. Sejlads med sejl eller motor må kun ske med tilladelse fra Kalundborg kommune. Endeligt er færdsel af hensyn til ynglende fugle forbudt fra 1. april til 15. juli på landarealerne fra Klinteskovens sydkant til reservatets syd-vestskel samt på vandarealet ud for disse arealer i en afstand af 100 meter fra søbredden.

3.2.2 International beskyttelse

Området ved Tissø er en væsentlig del af et af de danske Natura 2000 områder, der omfatter 113 Fuglebeskyttelsesområder og 254 Habitatområder. I områderne skal sikres og/eller genoprettes en gunstig bevaringsstatus for de naturtyper og arter, som områderne er udpeget for, jvf. Søgaard et al. (2005).

Tissø er en del af Fuglebeskyttelsesområde nr. 100 (Tissø, Åmose og Hallenslev Mose), der er udpeget på grund af ynglende Bilag 1-arter (rørdrum, havørn, fiskeørn, rørhøg, brushane og dværgterne) og betydelige forekomster af trækgæsterne sangsvane, pibesvane, fiskeørn, grågåas og sædgåas (www.skovognatur.dk).

I forhold til de arealer, der berøres af plejeplanen, er særligt ynglende rørdrum og rørhøg samt rastende gæs relevante at fokusere på. Også rødrygget tornskade, der står opført på Fuglebeskyttelsesdirektivets Bilag 1, men ikke indgår i udpegningsgrundlaget for Fuglebeskyttelsesområdet, yngler regelmæssigt i området, der er omfattet af plejeplanen.

Området ved Tissø er desuden en del af Habitatområde nr. 138. I det område, der omfattes af plejeplanen, findes adskillige af de internationalt beskyttede naturtyper, bl.a. Ret næringsfattige søer og vandhuller med små amfibiske planter ved bredden, *Meget tør overdrevs- eller skræntvegetation på kalkholdigt sand, Overdrev og krat på mere eller mindre kalkholdig bund (* vigtige orkidélokalteter) samt Rigkær. Desuden findes flere af skovhabitat naturtyperne indenfor området. "*" indikerer, at naturtypen er "prioriteret", dvs. at Danmark har et særligt beskyttelsesansvar.

3.2.3 Fugleliv

Generelt

Tissø er et særdeles vigtigt rasteområde for vandfugle. Her ses blandt andet store antal af toppet lappedykker, stor skallesluger, forskellige svømme- og dykænder, grågåås, sædgås, canadagås, knopsvane, sangsvane, pibesvane og blishøne.

Søen er nok en af landets bedste lokaliteter for toppet lappedykker, og er det sted på Sjælland, hvor der raster flest pibesvaner om vinteren med op til 400 på én dag.

I træktiderne holder mange vadefugle desuden til på den flade sydbred mellem Sæby Kirke og Hallenslev. Også sangsvaner, grågæs og sædgæs fouragerer ofte i dette område sammen med mindre flokke af canadagæs, enkelte kortnæbbede gæs, blisgæs og lejlighedsvis også bramgæs og knortegæs.

Øerne i den sydlige ende af Tissø er kunstigt anlagt af det tidligere Vestsjællands Amt som kompensation for de temporære revler, der forsvandt i forbindelse med inddragelse af Tissø i et ferskvandsreservoir. Øerne har i en årrække været yngleplads for dværgterne, klyde og fjordterne, men de senere år er ynglen slået fejl på grund af oversvømmelser og erosion. Derfor blev øerne reetablerede af Kalundborg Kommune i oktober 2009. Tissø er et af de få steder herhjemme, hvor dværgterten yngler inde i landet. Efter yngletiden kan op til 50 fugle opholde sig i området.

Desuden kan der i områdets rørsumpe, enge og krat ses rørdrum, rørhøg, skægmejse, pungmejse, græshoppesanger, rørsanger og rørspurv. Fiskeørn er fast gæst i træktiderne, og fuglene ses ofte sidde på bundgarnspælene ude i søen.

Et havørnepar yngler i området ved Skarresø, og fuglene ses ofte ved Tissø og i Åmosen. Havørn ses i området året rundt, og det er sandsynligt, at nye ynglepar med tiden vil indfinde sig på andre lokaliteter omkring Tissø.

Som noget særligt for Tissø området skal desuden fremhæves rød glente, der ellers har været overraskende fåtallig på Sjælland. De seneste år har 3-5 par ynglet fast i området, der desuden har vist sig at rumme den hidtil eneste kendte faste overnatningsplads for arten i Danmark.

Sammenlagt er der i de senere år registreret omkring 190 fuglearter i området omkring Tissø og Åmosen. Heraf er omkring 113 fuglearter registreret som ynglende. Af disse er der 52 arter, der yngler almindeligt udbredt i hele Danmark. Af de resterende 61 arter er 22 arter opført på den regionale rødliste for det tidligere Vestsjællands Amt, og af disse figurerer 10 arter også på den nationale rødliste, ligesom 8 arter står opført på Fuglebeskyttelsesdirektivets Bilag 1 (Hansen 2005).

Plejeplanområdet

For de arealer, der omfattes af plejeplanen, skal foruden en række mere almindelige småfuglearter tilknyttet rørsump og fugtige tilgroningsprægede naturtyper, herunder bl.a. arter som rørsanger, sivsanger, kærsanger, nattergal og rørspurv, fremhæves rørdrum og rørhøg, der yngler regelmæssigt i områdets rørsumpe. Havørn og fiskeørn benytter ofte træer i det fredede område som udsigts- og hvileposter, og på enge yngler rødben, vibe og måske også gul vipstjert.

Rovfugle ved Tissø. Øverst: Havørn i flok af krikænder; nederst: rød glente (Fotos: Jacob Eskekjær).

Brushane har tidligere ynglet på engene vest for Selchausdal mellem Sæby og Hal-lenslev mod syd men er nu for længst forsvundet fra området.

For detaljer vedr. områdets fugleliv henvises til Dansk Ornitologisk Forenings Lokal-afdeling for Vestsjælland, herunder Hansen (2005) eller www.dofbasen.dk.

3.2.4 Botanik

Mod nord i det fredede område findes en mindre skrænt og eng (3,7 hektar), der er fredet specifikt for at beskytte en sjælden vegetationstype med bl.a. vellugtende skabiose, en art der kun findes få andre steder i landet. Her findes desuden andre relativt fåtallige arter som eng-havre, glat rottehale, gul evighedsblomst, liden sneg-lebælg, nikkende kobjælde og vår-star.

Ligeledes ved bredderne af den nordlige halvdel af Tissø findes adskillige vældpræ-gede arealer med flere sjældne eller for naturtypen karakteristiske plantearter, her- under almindelig star, blågrøn star, dværg-star, eng-troldurt, grøn star, hirse-star, hundesalat, håret star, kødfarvet gøgeurt, leverurt, maj-gøgeurt, soløje-alant, sump-hullæbe, tandet sødgræs, top-star, trindstænglet star, tråd-siv og vand-klaseskærm.

Blandt trusler mod de botaniske værdier fremhæver det tidligere Vestsjællands Amt i basisanalysen for Natura 2000 området især tilgroning pga. manglende afgræsning.

3.2.5 Andet

Endeligt skal nævnes, at området synes at rumme en mindre bestand af odder. Vestsjællands Amt havde 10 verificerede fund af spor efter odder ved Nedre Halleby Å og Bregninge Å i perioden 1994-1998. Fundtyperne er fodaftryk, ekskrementer og analsekret. Desuden indsamlede frivillige fra Danmarks Naturfredningsforening i 2006 i alt 25 formodede odderekrementer til genetisk analyse. Der var odder-DNA i prøver fra otte ekskrementer som var indsamlet på forskellige lokaliteter i Halleby Å/Åmose Å-systemet og ved Bregninge Å (www.fugleognatur.dk).

3.3 Formidling

De mange naturværdier omkring Tissø er ikke alle steder lige tilgængelige for områdets besøgende. Der er kun få muligheder for at komme ned til søen, og de fleste steder er der ret ringe oversigtsforhold. Desuden er trafikken omkring søen ofte så intens, at det er forbundet med en vis risiko at gøre ophold for f.eks. at observere fugle langs med vejen.

I år 2000 blev et fugle- og udsigtstårn ved vestbredden af Tissø indviet. Tårnet er placeret på den tidligere Fugledegårds jorder ved Bakkendrupvej 28. Tårnet giver gode muligheder for at følge med i det rige fugleliv ved søen og se ud over de arealer, hvor der er gjort arkæologiske fund af bopladser fra vikingetiden. Der er parkering ved Fugledegård, hvorfra en sti gennem en fold med græssende køer fører ned til tårnet.

I dag administrerer Skov- og Naturstyrelsen ved Odsherred Skovdistrikt arealerne ved Fugledegård, mens Formidlingscenteret Fugledegård er en selvejende institution.

I Klinteskoven er der en lille parkeringsplads, og en sti fører gennem skoven ned til søen, hvor der er gode udsigtsforhold. Klinteskoven er en privat skov, hvor der gælder regler for færdsel efter Naturbeskyttelsesloven med adgang fra kl. 7.00 om morgenen til solnedgang. Et udmærket udsigtspunkt findes desuden i søens sydligste ende, hvorfra bl.a. fugleøerne og de tilstødende enge kan overskues fra vigepladsen på den smalle Søvej, der udgår fra Sæby Kirke i øst og fører over mod vest til Hal-lenslev By.

Fugletårnet ved Fugledegård (foto fra www.kalundborg.dk).

3.4 Ejerforhold

Plejeplanen berører 9 forskellige matrikler fordelt på 5 ejere (Figur 4, Tabel 1).

Figur 4: Matrikler, der berøres af plejeplanen. Den sorte firkant mod syd er det kommunalt ejede rensningsanlæg

Matr.nr.	Ejer	Bem.
12i, Jorløse by, Jorløse	Karen Byskov, Søvejen 21, 4490 Jerslev	Fredet
12ae, Jorløse by, Jorløse	Inge og Søren Hooge, Søvejen 31, 4490 Jerslev	
13o, Jorløse by, Jorløse, 1m	Peter Vagn-Jensen, Selschausdalvej 6, 4291 Ruds Vedby	Fredet ¹
1m, Selchausdal Hgd., Buerup	Peter Vagn-Jensen, Selschausdalvej 6, 4291 Ruds Vedby	Fredet
1l, Selchausdal Hgd., Buerup	Peter Vagn-Jensen, Selschausdalvej 6, 4291 Ruds Vedby	Fredet
1d, 1b, Frihedslund, Hgd., Sæby, Sæby-gård Hgd., Sæby	JARLFONDEN, Sæbyvej 60, 4291 Ruds Vedby	Fredet
1o, 9e, Hallenslev by, Hallenslev	I/S Sæbygaard, Sæbygårdsalle 1, 4270 Høng	Fredet (kun 1o)

¹ Tissø Roklub ejer bygningen

4 Målsætninger og virkemidler

4.1 Målet med plejen

Målsætninger for naturpleje og formidling for de fredede arealer ved Tissø:

- De biologiske, landskabelige, kulturhistoriske og oplevelsesmæssige værdier på de fredede arealer ved Tissø skal beskyttes og bevares i overensstemmelse med bindingerne i de gældende fredningskendelser, der fokuserer på såvel udsigtsforhold som hensynet til et varieret dyre- og planteliv.
- Livsvilkårene for engenes karakteristiske lysåbne plantesamfund skal bevares, genskabes og forbedres. Yngle- og rastebetingelserne for et bredt udsnit af de karaktérfugle for strandenge, enge, fugtige lavbundsarealer og rørsump, der er eller har været regelmæssige yngle- eller rastefugle i området de seneste ca. 20 år, skal bevares, genskabes og forbedres.
- Det skal sikres, at plejen af arealerne i det fredede område bidrager til at opfylde de internationale forpligtelser, der knytter sig til områdets status som Natura 2000 område.
- De fredede arealer langs nord- og østsiden af Tissø skal fremstå som et overvejende lysåbent mosaik landskab med større, sammenhængende græsningsarealer, med kun spredt opvækst af vedplanter og en centralt beliggende lysåben, varieret og fugtig skov med gamle løvtræer.
- Det skal sikres, at alle plejetiltag sker i en passende balance mellem "beskyttelse og benyttelse" og med fuld respekt for de private lodsejeres rettigheder og ønsker.
- Naturpleje, formidling, oplevelsesmæssige muligheder samt lokale lodsejeres muligheder for at gennemføre lokalt forankrede udviklingsprojekter skal i videst muligt omfang gå hånd i hånd, når der skal defineres målsætninger, foretages valg af plejemetoder mm.

4.2 Virkemidler

Som beskrevet i de følgende afsnit, søges målsætningerne for planen opfyldt gennem en række virkemidler. Virkemidlerne vil afhænge af de enkelte delområdets eksisterende værdier, potentialer og plejebehov. En række anbefalinger vedr. drift, pleje og formidling gælder dog alle delområder i det fredede område:

- Landskabsmæssigt er målet med planen, at det fredede område skal fremstå som et sammenhængende mosaiklandskab med overvejende lysåbent præg.
- Så vidt muligt skal indgrebene omfatte relativt enkle midler, der tager udgangspunkt i eksisterende naturtyper og tager hensyn til eksisterende natur- og kulturværdier.
- Der bør arbejdes på at inddrage lokale borgere og lodsejere i kogræsserforeninger, høslætlaug o.lign. – aktiviteter, der ud over at bidrage til at opretholde de lysåbne naturtyper også er af stor økonomisk, social og sundhedsmæssig værdi og som bidrager til en større forståelse for at passe på områdets natur. Også natur- og kulturgrupper, der samarbejder om at pleje, bevare og formidle natur- og kulturværdier for specifikke arealer kan overvejes.
- Formidling af områdets natur- og kulturværdier skal ske på en måde, der sikrer de besøgende en god og vedkommende information samt gode adgangsforhold. Eventuelle stier skal etableres nænsomt, i harmoni med omgivelserne og under udstrakte hensyn til lodsejere og områdets følsomme natur.

Vegetationsrydning

Vegetationsrydninger skal foretages på de steder, hvor fremskreden tilgroning medfører, at den del af fredningens formål, der omhandler "udsigt" ikke længere er opfyldt.

Desuden vil en slåning og/eller rydning af den nuværende vegetation være nødvendig på en del af de arealer, hvor græsningens omfang foreslås udvidet eller genoptaget for, at dyrene kan få lettere adgang til arealerne.

Slåningen, rydningen og den efterfølgende græsning har til hensigt at skabe bedre udsigtsforhold og forbedre yngle- og fourageringsbetingelserne for området's ande- og vadefugle, og den vil givetvis også være en botanisk gevinst for arealerne.

På visse af arealerne ses opvækst af buske og mindre træer, bl.a. tjørn, pil, poppel, el og birk. På disse arealer bør uønsket træopvækst fjernes som et førstegangsindgreb. På særligt fugtige arealer kan rydning af træer og buske af praktiske grunde næppe foretages med større maskiner. Her foreslås derfor brug af motorsav.

Det bør fremover generelt sikres, at vedplanter ikke i for stort omfang spreder sig fra randområderne og ud over engene. Derfor bør udviklingen løbende følges og uønsket vegetation om nødvendigt fjernes. En mindre opvækst af krat, træer og buske bidrager dog til den generelle variation i området og fungerer som levesteder for f.eks. nattergal og andre sumpsangere. Af hensyn til engens og rørskovens fugle bør den samlede andel af krat i det fredede område dog ikke overstige 15-20 %, og hovedparten af krattet bør forekomme i områdets periferi.

Af æstetiske grunde bør afskæring af træer og buske foretages så nær roden som muligt og eventuelle rodkud fjernes ved en senere lejlighed. Små træer og buske kan rives op med rod med håndkraft. En fjernelse af vedplanter på de angivne arealer vil give lysåbne plantesamfund bedre betingelser og fjerne eventuelle udkigsposter for kragefugle. Endelig kan en fjernelse af vedplanter, i det mindste lokalt, medvirke til at øge fugtigheden på arealerne, idet træer og buske er mere vandforbrugende end urter.

Af hensyn til stedets ynglende fugle bør en sådan rydning foretages sent efterår eller vinter. Eventuel rydning af birk foretages dog mest effektivt tidligt forår, da træet på dette tidspunkt "forbløder" efter afskæring.

Den ryddede vegetation bør som hovedregel hurtigst muligt fjernes fra området eller brændes på forsvarlig vis, om muligt uden for området, for at undgå en fortsat skygning for den lyskrævende engvegetation og en uønsket tilførsel af næringsstoffer.

Enkelte træstubbe og grenbunker kan dog bevares, eftersom de tilgodeser padde og krybdyrs krav til skjulesteder samt overvintringspladser og er med til at skabe en attraktiv og varieret mosaikbiotop til gavn for disse dyregrupper.

Vandstand

Tissø er karakteriseret ved store vandstandssvingninger hen over året. Vandstanden i søen reguleres ved et stemmeværk i afløbet af Nedre Halleby Å. Der indvindes betydelige mængder vand fra Tissø til forskellige industriformål i Kalundborg.

Lodsejere har fremført, at en stadigt højere vandstand har været medvirkende årsag til en reduktion i arealet af de enge, der omkranser Tissø og dermed en nedgang i det samlede græsningens areal. Til brug for en vurdering af eventuelle ændringer i vandstand og vegetationsforhold på de enkelte arealer gennem årene er i bilag bragt en række luftfotos fra det fredede område fra foråret 1961.

Plejeplanens udgangspunkt er de eksisterende vandstandsforhold. Det er således ikke planens formål at bidrage til diskussionen om, hvilken vandstand, der er den ideelle for forskellige interessegrupper – i stedet fremkommer planen med forslag til, hvordan natur og oplevelsesmæssige muligheder kan forbedres på landarealerne, som de fremstår i dag.

Set isoleret i forhold til naturinteresserne bør unødvendig afvanding af engene som udgangspunkt ikke finde sted. Af hensyn til såvel vandfuglene som de fugtighedskrævende engplanter er det helt afgørende, at området holdes så fugtigt som muligt. En høj vandstand er forudsætningen for alle de typiske vandfugles tilstedeværelse, og som en "sidegevinst" vil en høj vandstand hæmme (gen)opvæksten af vedplanter på de ryddede arealer.

Alle eventuelle vandstandsreguleringer skal dog ske under hensyntagen til ønsket om at få afgræsset den smalle bredzone, ligesom der skal være fokus på eventuelle konsekvenser for naboarealer.

Med hensyn til vandstanden i selve Tissø kan det, isoleret set for ynglefuglene, være en fordel at sætte vandstanden højt i den periode, hvor fuglene bygger reder (tidligt forår) for at "tvinge" fuglene op på de højest beliggende partier af øer og enge. Vandstanden kan derefter sænkes langsomt i løbet af ynglesæsonen, således at der omkring øer og andre bredzoner opstår våde randzoner med mudder og vadeflader. Derved sikres det, at der altid er tilgængelig føde til rådighed for fødesøgende unger, indtil disse er flyvefærdige, samt til de relativt store mængder af trækkende vade-fugle, der raster ved Tissø hver sensommer og efterår.

Græsning

Den nuværende græsning i området foretages med kreaturer. Det anbefales, at så stor en del af græsningen som muligt også fremover varetages af kreaturer, da disse erfaringsmæssigt vides at skabe de bedste forhold for flora og fauna tilknyttet fugtige ferske enge. Ydermere er kvæg bedst egnet til at afgræsse fugtige områder.

Kreaturer er ikke særligt selektive i deres græsning, idet de æder store totter vegetation i hver mundfuld. Dog undgår kreaturer at græsse de gødningspåvirkede pletter, hvilket bevirker den for vadefuglene værdifulde tuedannelse. I rørsump kan kreaturerne ofte holde tagrørene nede og dermed medvirke til at holde bredzonen åben gennem færdsel og tramp. Ungkreaturer giver normalt det bedste resultat, da disse er i stand til også at afgræsse meget fugtige arealer (Larsen og Vikstrøm 1995).

Viser det sig, at græsningen ikke kan forhindre visse arealer i at gro til, vil det være nødvendigt at supplere med rørhøst og/eller maskinel slåning af vegetationen for at bevare det ønskede lysåbne præg.

Det anbefales, i det omfang det kan lade sig gøre, at lade afgræsningen ske efter principperne for "landskabsgræsning" med naturnærhed, vildhed, variation og sammenhæng som de bærende elementer.

Landskabsgræsning i større sammenhængende fenner vil medvirke til at ændre den eksisterende visse steder ret skarpe opdeling af arealerne ved at skabe glidende overgange mellem de forskellige naturtyper og vil desuden forstærke indtrykket af landskabelig og oplevelsesmæssig sammenhæng. Ved landskabsgræsning med lavt til moderat græsningstryk vil dyrene formentligt foretrække bestemte områder/naturtyper og dermed graduere græsningstrykket, således at der opstår en variation af tætgræssede, let græssede til stort set ugræssede områder med levesteder for mange arter. Det betyder, at arealerne med tiden vil kunne udvikle sig til et sammenhængende eng- og overdrevslandskab med en mosaik af åbne arealer, skove, krat og rørsump.

Hvor det er muligt bør græsningen de fleste steder foretages helt ud til den åbne vandflade for at skabe flade overgange med lav vegetation mellem land og vand til gavn for fouragerende gæs, ænder og vadefugle. Dog bør man, på de angivne steder, hegne rørsumpen fra for at bevare tilstrækkeligt med ynglepladser for rørhøg og rørdrum, der indgår i udpegningsgrundlaget for Natura 2000 området.

Græsningspraksis bør generelt følge betingelserne for MVJ tilskud, dvs. et græsningstryk på højst 1,4 kreaturer per hektar i gennemsnit og tidligste udbinding 1. maj (høslæt 15/6-15/7). Græsningstrykket på alle arealer bør dog løbende vurderes og om nødvendigt ændres.

Såfremt det overvejes at gennemføre helårsgræsning i området, skal MVJ-aftalerne for de pågældende arealer tilpasses gennem en dispensation fremsendt til Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri (FødevareErhverv, Miljøkontoret i Tønder).

Valg af racer

Der har fra flere af de lokale lodsejeres side været fremsat ønsker om at lade arealerne omkring Tissø afgræsse af de "alternative" græssere bison eller de uroksegnende Heckkvæg.

Heckkvæg er fremavlet ved krydsning af omkring 15 gamle, hårdføre racer i et forsøg på at skabe dyr, der ligner uroksen, der er stamform til alle nutidens mange europæiske kvægracer. Der er i Danmark relativt få og kortvarige erfaringer med Heckkvæg som naturplejere, bl.a. fra Lille Vildmose i Nordjylland.

Foreløbige erfaringer fra bl.a. Letland og Lille Vildmose tyder på, at Heckkvæg kan være udmærkede naturplejere, men det er endnu for tidligt at drage endelige konklusioner. Den samlede europæiske bestand af Heck kvæg tæller blot et par tusind dyr, hvorfor det kan være forbundet med vanskeligheder at skaffe det nødvendige antal dyr og måske også de krævede myndighedstilladelser (R. M. Buttenschøn, pers. medd.).

Europæisk bison (Visent) er en særdeles pladskrævende drøvtygger tilpasset et lysåbent skovlandskab. Den græsser dog også på enge og andre lysåbne naturtyper og synes at have stor tilpasningsevne. På baggrund af erfaringer med udsætning af bison i Litauen ansås et areal på 200 km² at være tilstrækkeligt for en population på 50-70 dyr. Den smalle engbræmme i det fredede område omkring Tissø udgør samlet ca. 1,25 km² (125 hektar). Dertil kommer, at det formentligt vil være forbundet med vanskeligheder at opnå de nødvendige myndighedstilladelser til at indføre visenter til naturplejeformål (R.M. Buttenschøn, pers. medd.).

På Knudshoved Odde har man tidligere anvendt amerikansk bison til afgræsning af tørre overdrevsagtige partier, helt ulig de fugtige engbræmmer omkring Tissø, og dyrene er nu erstattet af Galloway kvæg, bl.a. fordi det har været forbundet med store problemer at vedligeholde hegn (Stefan Skov, Vordingborg kommune, pers. medd.).

Samlet set anbefales det ved Tissø at anvende kvæg af f.eks. den lille og hårdføre race Galloway eller, som alternativ, den meget hårdføre race skotsk højlandskvæg.

På visse mindre arealer, der præges af særlig kraftig opvækst af vedplanter, anbefales midlertidig afgræsning med får. Fåregræsning har større effekt på træer og buske end græsning med kvæg og slider mindre på f.eks. følsomme skrænter. Til gengæld trives får ikke godt på fersk våd eller blød bund, og vedvarende græsning med får kan efter en årrække i nogle tilfælde resultere i en relativt artsfattig vegetation med flest græsser og halvgræsser og relativt færre urter, mosser og laver. Generelt betragtes de nordeuropæiske korthalefår (land- hede- og bjerggracerne), herunder gotlandske pelsfår, som værende velegnede til naturplejeprojekter (Buttenschøn 2007).

Endeligt kan overvejes samgræsning med heste, herunder "vilde" ponyer, der på bl.a. Sydlangeland har vist sig at være en populær publikumsattraktion samtidig med, at dyrene er udmærkede naturplejere. Der findes flere forskellige primitive hesteracer, der er meget hårdføre, og som kan klare sig under barske vilkår. Det gælder f.eks. islandske heste og mange engelske heste- og ponyracer.

Invasive arter

I forbindelse med fjernelse af uønsket vegetation skal opmærksomheden rettes mod invasive arter, herunder særligt canadisk gyldenris, der vokser flere steder i det fredede område, idet denne hæmmer den naturlige engvegetation. Finder man nye planter i området, bør disse straks fjernes, inden de når at brede sig. Eksisterende bevoksninger kan bl.a. bekæmpes ved opgravning, slåning og græsning. Umiddelbart anbefales slåning efterfulgt af græsning, idet én årlig slåning bør ske inden udgangen af juni. I en undersøgelse over effektiviteten af slåning på tre forskellige tidspunkter viste det sig, at det var mest effektivt at slå gyldenris-arterne omkring Sankt Hans (23.juni). Slåning i starten af juni er også effektiv, mens slåning i starten af september kun havde en ringe effekt. Tidlig slåning giver også gode muligheder for, at anden vegetation kan etableres. Slåning så sent som i oktober fremmer derimod de to arter (canadisk og sildig) af gyldenris.

I forbindelse med fjernelse af uønsket vegetation skal opmærksomheden desuden rettes mod rynket rose, der findes enkelte steder i området, bl.a. ved rasteplassen i det fredede områdes sydlige ende. Nye planter bør straks fjernes, inden de når at brede sig. Eksisterende bevoksninger kan bl.a. bekæmpes ved opgravning, slåning og græsning. Den mest effektive (og mest tidskrævende) bekæmpelse er opgravning, hvor man skal sikre sig, at det dybe rodnet og især rodudløberne fjernes.

Der er ikke aktuelt kendskab til, at mink skulle være et problem ved Tissø, men det er yderst sandsynligt, at dyr findes i området eller med tiden finder vej til det. Det lokale skovdistrikt (Odsherred) udlåner fælder og yder bistand i forbindelse med aflivning af dyrene, men opsætning af fælder kræver mindst to daglige eftersyn af fælderne og vil derfor være arbejdskrævende. Det anbefales dog løbende at være opmærksom på problemet og at kontakte Skov- og Naturstyrelsen, såfremt der registreres problemer eller iagttages dyr eller spor efter dem.

Prædatorer

Det er givet, at der er ræve og andre naturligt forekommende prædatorer i området og at disse "høster" af f.eks. de jordrugende fuglearters æg og unger. Disse er imidlertid en del af den naturlige fauna, og en vedvarende bekæmpelse ud over den jagt, der allerede i dag finder sted, vurderes ikke at være indsatsen værd. I stedet bør arbejdes for at etablere og genskabe rævefrie ynglepladser i form af f.eks. yngleløer el.lign.

Formidling

Plejeplanen fokuserer kun i meget begrænset omfang på formidling. Forslagene indebærer først og fremmest en forbedring af udsigtsforholdene. Desuden er opstilling af et observationstårn ved f.eks. roklubben, i eller ved Klinteskoven eller på de kommunalt ejede arealer i søens sydende diskuteret i forbindelse med arbejdet, dog uden at det var muligt at træffe en endelig beslutning om eventuelle tårnes placering.

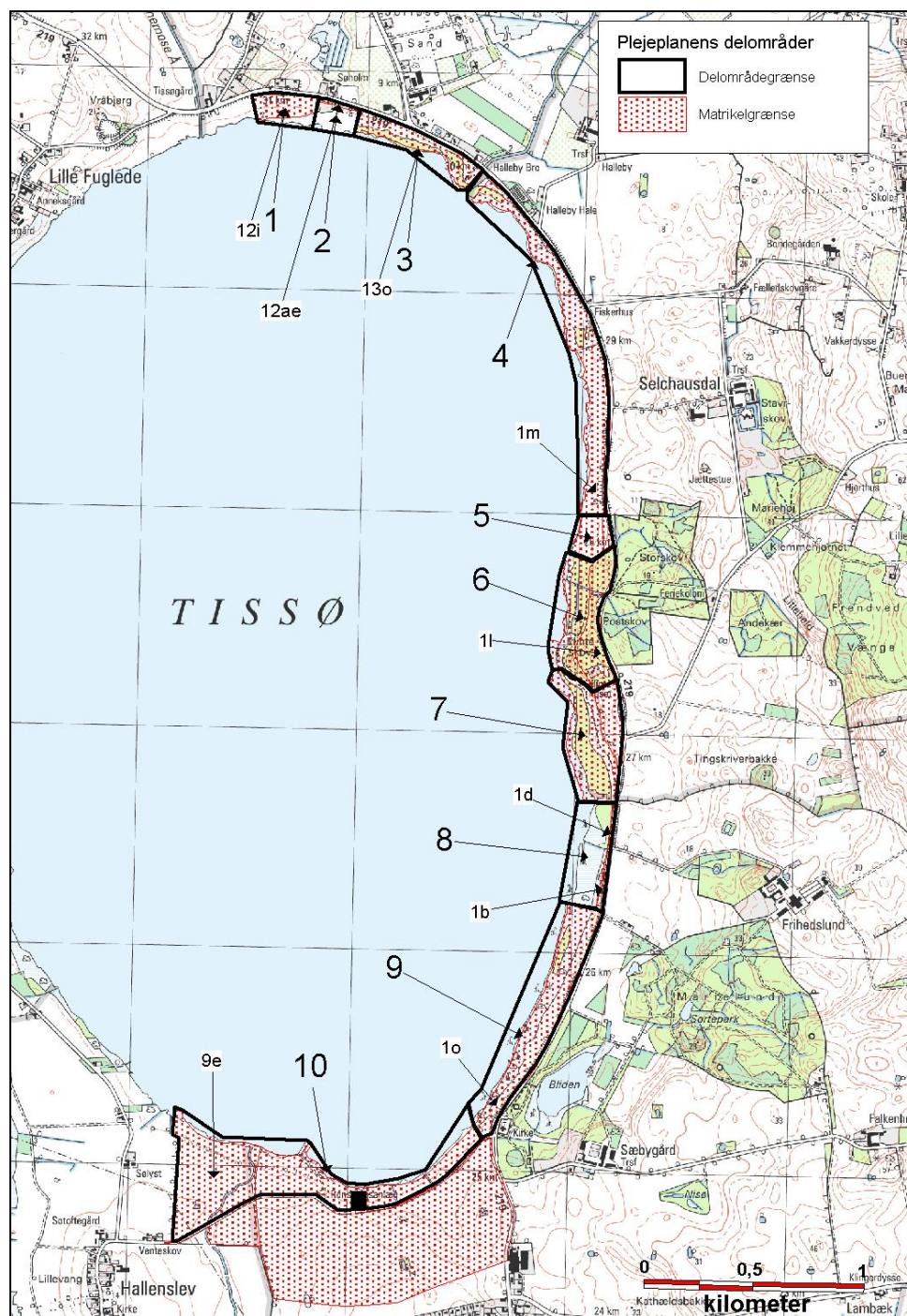
Lokale produkter, oplevelsesøkonomi m.m.

Fra andre lokaliteter landet over har man gode erfaringer med salg af kvalitets kød fra græssende dyr, der plejer naturarealer. Det kan overvejes at indføre denne praksis med salg af lokalt kød eller andre lokale produkter fra de fredede arealer omkring Tissø.

5 Handleplan

5.1 Naturforbedringer og naturpleje

Af praktiske grunde inddeles plejeplanområdet i det følgende i 10 delområder, der behandles enkeltvis m.h.t. plejemålsætning, plejebestand m.m. (Figur 5).

Figur 5: Plejeplanens 10 delområder: 1) Matrikel 12i og tilstødende bredzone, 2) Matrikel 12ae og tilstødende bredzone, 3) Matrikel 13o vest for roklubben, 4) Nordlige del af matrikel 1m, 5) Overdrev nord for Klinteskoven, 6) Klinteskoven, 7) Kultureng og bredzone syd for Klinteskoven, 8) Matrikel 1b, 1d og vest for liggende bredzone, 9) Græsningsarealer på matrikel 1o, 10) Græsningsarealer på matrikel 9e. Den sorte firkant i delområde 10 er det kommunalt ejede rensningsanlæg.

5.1.1 Plejeområde 1: Matrikel 12i og tilstødende bredzone

Figur 6: Plejeplanens delområde 1: Matrikel 12i og tilstødende bredzone.

Beskrivelse

Delområdet udgøres af ca. 4 hektar § 3 eng og § 3 overdrev med spredt opvækst af en-griflet hvidtjørn i det fredede områdes nordligste ende. Området fremstår med sine ekstensivt kreaturafgræssede enge og overdrevspartier og den spredte opvækst af tjørn som et smukt "typeeksempel" på denne efterhånden sjældne naturtype.

Mod syd afgrænses delområdet af en smal sten- og sandstrand ved Tissø. Her findes flere flotte strandvolde med rullesten. Mod nord afgrænses området af Søvejen, der ligger øverst på en langstrakt skrænt, der formentligt er resterne af den oprindelige kystlinje.

Området veksler mellem lave partier med en egentlig engflora og mere højtliggende arealer, herunder også skrænten mod Søvejen, der har karakter af overdrev.

Eng og overdrev på matrikel 12i. Til venstre den gamle kystskrænt med Søvejen.

Nærmest søbredden ligger en gravet fugtig lavning, formentligt anlagt med henblik på kreaturvanding. Her vokser bl.a. brønd-karse og, langs med vandhullets bredder, findes nikkende brøndsel, almindelig fredløs og pengebladet fredløs. Desuden skal fra området nævnes kam-græs, håret star, rød-top, gåsepotentil, almindelig knopurt, bidende ranunkel, brunelle, jordbær-kløver, høst-borst, pile-alant, blåhat, blåklokke, gul snerre, læge-oksetunge og mark-krageklo.

På skrænterne langs Søvejen vokser bl.a. timian, gul evighedsblomst, flip-krave, bidende stenurt, sølv-potentil og håret høgeurt. Skrænten afgræsses ikke, og drap-havre synes at være under spredning på skrænten på bekostning af de egentlige overdrevarsarter. Også den på landsplan sjældne vellugtende skabiose vokser i området. Området afskæres fra delområde 2 af en meget kraftig hegning. Området er DEVANO kortlagt som naturtyperne 6210, 6120 og 7230 (J. Krause, pers. medd.).

Ejerforhold:

Hovedparten af delområdet udgøres af matrikel 12i, og hele arealet indgår i det fredede område.

Vurdering af plejebehov:

Området udgør allerede i dag en fin botanisk lokalitet med ringe behov for ændringer i den eksisterende pleje. Dog er der et begyndende problem med spredning af drap-havre på den ugræssede skrænt langs Søvejen, ligesom det må forventes, at vedplanter med tiden vil indfinde sig på skrænten, såfremt den ikke afgræsses.

Plejemålsætning

Delområdet skal fremstå som ekstensivt afgræsset eng- og overdrevarsareal med kun spredt opvækst af en-griflet hvidtjørn. Området skal rumme et bredt udvalg af karakterplanter for enge og overdrev, levesteder for markfirben samt yngle- og fourage-ringsmuligheder for fuglearter som vibe, rødben og rødrygget tornskade.

Plejeforslag

(1) Afgræsning

Den eksisterende græsningspraksis bør fortsætte. Skrænten mod Søvejen er under begyndende tilgroning med drap-havre og kunne med fordel indgå i græsningsarealet.

Ifølge den nuværende ejer har skrænten tidligere, og med held, været afgræsset af kreaturer men blev af ukendte årsager heget fra ved det seneste vedligehold af indhegningen. Det foreslås derfor at flytte heget tilbage mod vejen med henblik på at få afgræsset skrænten og dermed reduceret den påbegyndte spredning af drap-havre. Græsningseffekten på bestanden af vellugtende skabiose bør dog løbende følges.

(2) Slåning og rydning

Der vurderes ikke at være behov for hverken slåning eller vegetationsrydninger.

5.1.2 Plejeområde 2: Matrikel 12a og syd for liggende bredzone

Beskrivelse

Delområdet udgøres af et ca. 2,6 hektar stort ekstensivt afgræsset lavbundsareal (1/5 § 3 eng og 2/3 § 3 mose) med spredt opvækst af høje urter, pil, tagrør og, nærmest Søvejen, 2 rækker af høje popler. Foruden de plantede popler langs med vejen spreder en massiv nyopvækst af popler sig på arealet på bekostning af mere lyskrævende plantesamfund.

Området fremstår med mange høje urter og virker næringspåvirket med bl.a. mange bevoksninger af stor nælde, hjorte-trøst m.m. Desuden rød-top og pile-alant. Nærmest vejen ligger flere bygninger, der formentligt anvendes til kreaturhold m.m.

Figur 7: Plejeplanens delområde 2: Matrikel 12ae og syd for liggende bredzone.

Ejerforhold:

En smal stribe langs vejen, matrikel 12ae, hvorpå de nævnte bygninger ligger, er i privat eje. Hovedparten af arealet er umatrikuleret og indgår ikke i fredningen.

Vurdering af plejebestand:

Området har ret stort plejebestand og har i dag markant mindre botanisk værdi end engen og overdrevet i det tilstødende delområde 1.

Plejemålsætning

Delområdet bør i højere grad end i dag fremstå som lysåben eng med spredt opvækst af vedplanter og i landskabelig sammenhæng med område 1.

Plejekforslag

(1) Afgræsning

Hele arealet bør afgræsses af kreaturer. De nuværende ejere ønsker ikke, at dette sker som samgræsning med delområde 1. Såfremt den kraftige nyopvækst af popler ikke kan holdes nede med kreaturer, kan overvejes en midlertidig græsning med får.

(2) Slåning og rydning

Den nordligste af de to rækker af popler bevares, da dette er et udtrykt ønske fra ejerens side. Den sydlige række og den visse steder massive nyopvækst af popler og andre vedplanter fjernes for at lette dyrenes adgang til arealerne. Høje partier med urter kan tilsvarende slås, inden dyrene sættes på græs.

Plantede popler og kraftig opvækst af nye popler i delområde 2.

5.1.3 Plejeområde 3: Matrikel 13o vest for roklubben

Beskrivelse

Figur 8: Plejeplanens delområde 3: Matrikel 13o vest for roklubben.

Delområdet består af ca. 7,3 hektar ugræsset højstaude eng (§ 3 mose, nærmest vejen § 3 eng) mellem delområde 2 i vest og roklubben i øst. Området er under kraftig tilgroning med pil, tagrør, eng- rørhvene, ager-tidsel og horsetidsel. Desuden findes drap-havre og hunde-græs. Der findes kun få tokimbladede urter på arealet.

Der er etableret større sammenhængende pilekrat flere steder langs med søbredden samt umiddelbart vest for roklubben. Ved roklubben er anlagt en lille rasteplads, hvor der også forefindes borde og bænke.

I tilknytning til pilekrattet vest for roklubben findes en visse steder ret massiv opvækst af gyldenris. Bevoksninger af gyldenris findes desuden omkring borde og bænke ved roklubben. Store mængder af vinter-karse blomstrede i området i foråret 2009 (J. Krause, pers. medd.).

Gyldenris for foden af den gamle kystskrænt i den østlige del af delområde 3.

Arealet fremstår tilgroet og rummer formentligt kun helt almindelige ynglende småfugle med tilknytning til tilgroningsprægede fugtige naturtyper. En del rastende ænder, gæs og vadefugle opholder sig dog ofte langs med den stenede og sandede søbred langs området's sydlige kant.

Ejerforhold:

Delområdet omfatter hele matrikel 130, der indgår i det fredede område.

Vurdering af plejebehov

Området vurderes at have et ret stort plejebehov og desuden at have et ret stort potentiale for at blive bedre, end tilfældet er i dag.

Plejemålsætning

Der skal være udsyn over Tissøs åbne vandflade, og området skal fremstå som overvejende lysåben, afgræsset eng med kun spredt opvækst af vedplanter og med vegetationsfattige overgange mellem land og vand.

Plejeforslag

(1) Afgræsning.

Området bør afgræsses af kreaturer.

(2) Rydning

Der bør foretages en rydning af en del af den eksisterende urtevegetation samt vedplantebevoksningerne for at lette dyrenes adgang til arealet. Ca. halvdelen af krattet vest for roklubben bør ryddes, og der bør desuden tyndes kraftigt ud det krat, der breder sig ud i rørsumpen længere mod vest.

Området's bevoksninger af gyldenris skal bekæmpes som beskrevet i afsnittet med virkemidler, dvs. ved slåning og efterfølgende græsning.

5.1.4 Plejeområde 4: Nordlig del af matrikel 1m

Beskrivelse

Delområdet udgøres af en langstrakt bræmme af ekstensivt afgræsset eng, ellesump, pilekrat og rørsump i en varierende bredde (nordlige del § 3 mose, sydlige del § 3 eng), dvs. at der fra de fleste steder langs søbredden er frit udsyn over Tissøs åbne vandflade. Det samlede areal er ca. 23,1 hektar. Længst mod nord, hvor Halleby Å løber ind i Tissø, ligger en ældre delvist udgået ellesump med et udbredt bunddække af kær-star. I og omkring ellesumpen vokser desuden butbladet- og kruset skræppe, stor nælde, agertidsel og raj-græs.

På engene, ligeledes i delområdet nordlige ende, vokser bl.a. kruset skræppe, agertidsel, horse-tidsel, kær-star, lyse-siv, pile-alant, alm. rap-græs, lodden dueurt, gåsepotentil, alm. røllike, gul snerre på tørre partier samt alm. knopurt og kællingetand.

Syd for ellesumpen strækker sig et langstrakt lysåbent område stort set uden opvækst af vedplanter og helt domineret af kær-star, dog med arter som vejbred-skeblad, søkogleaks, glanskapset siv, rød-top, katte-hale, lodden dueurt, katte-hale, hjortetrøst og smalbladet dunhammer de steder, hvor der er åbninger i kær-star bevoksningen.

Umiddelbart syd for Hallebyorevej ligger endnu en lille pile- og ellesump, der visse steder er ganske tæt. Jo længere syd på man kommer mod delområde 5, jo tættere bliver krattet. I mellem krat og ellesumpe vokser stor nælde, ager-tidsel og hjorte-trøst. Udfør vejen, der fører til Selchausdal Gods, ligger et fint afgræsset engområde stort set uden kær-star. Området er tidligere DEVANO kortlagt som naturtyperne 7230 og 6210 (J. Krause, pers. medd.).

Figur 9: Plejeplanens delområde 4: Nordlig del af matrikel 1m.

I sensommeren 2009 fremstod området med fine fladvandsområder og blotlagte mudderflader. Desuden fremstod engene med flade og vegetationsfattige overgange mellem land og vand og bød på nærmest perfekte forhold for fouragerende vadefugle. Flere steder langs med strækningen ligger desuden små bugte, vige m.m. af stor betydning for området's ynglende og rastende fugle.

I sommeren 2009 sås her tinksmed, almindelig ryle, sortklire, hvidklire, vibe, dobbeltbekkasin, krikand, fjordterne samt fouragerende rørhøg og fiskeørn.

Delvist udgået ellesump i delområde 4.

Ejerforhold:

Delområdet udgør den nordlige del af matrikel 1m. Desuden indgår vejmatricken 7000a ved åudløbet. Hele området indgår i fredningen.

Plejebehov:

Plejebehovet vurderes at være moderat, på nær for de afgræssede arealer vest for den vej, der fører op til Selchausdal Gods, hvor engene i sommeren og efteråret 2009 fremstod med gode udsigtsforhold og som værende særdeles attraktive for såvel ynglende som rastende fugle.

Plejemålsætning

Området skal fremstå som overvejende lysåben eng, dog også med spredte krat, ellesumpe og rørsump. Bredzonen skal generelt fremstå med vegetationsfattige overgange mellem land og vand og de eksisterende små laguner og bugte, der byder de fouragerende vadefugle gode vilkår.

Plejeforslag for område 4

(1) Afgræsning.

Arealet bør fortsat afgræsses med kreaturer.

(2) Rydning

En del vedplanter bør ryddes i det krat, der breder sig fra Fælledvej og videre sydpå til delområde 5. Disse bør ryddes for at fremme den lyskrævende vegetation og for at lette dyrenes adgang til arealet.

Derimod bør den lille ellesump længst mod nord efterlades til naturligt henfald/selvfornyelse til gavn for forskellige arter af småfugle og spætter, herunder også lille flagspætte.

(3) Slåning

De udstrakte områder med total dominans af kær-star kan evt. slås som et indgangsindgreb for at lette dyrenes adgang til arealerne.

(4) Formidling

Muligheden af at placere et fugletårn i området har været diskuteret, og det vurderes, at den lille landtange umiddelbart syd for åens udløb kunne være et velegnet sted til at placere et fugletårn/observationsplatform.

Eng og bredzone i delområde 4 er meget fuglerige, og udsigten over Tissø er god, men mulighederne for at gøre ophold er begrænsede.

5.1.5 Plejeområde 5: Overdrev nord for Klinteskov

Figur 10: Plejeplanens delområde 5: Overdrev nord for Klinteskov.

Beskrivelse

Delområdet omfatter ca. 3,1 hektar ekstensivt afgræsset eng/overdrev (udpeget som § 3 eng) med spredt opvækst af tjørn. Arealet afgrænses mod nord af et ret tæt trædække i den sydlige del af delområde 4. Fra det nordlige skovbryn i Klinteskov spreder en bevoksning af elletræer sig ind over arealet.

På de lysåbne partier vokser bl.a. høst-borst, almindelig knop-urt, lancet-vejbred, almindelig rap-græs, almindelig røllike, blåklokke, almindelig kællingetand, markkrageklo, lav tidsel, vellugtende agermåne, alm. brunelle og gul snerre. Området er DEVANO kortlagt som naturtyperne 6210 i nord, 7230 i syd, og ifølge Danmarks Naturdata er 31 plantearter fundet i området, heraf mange karakteristiske for rigkær (J. Krause, pers. medd.).

Mange fugle opholder sig ved bredden, således også i sommeren 2009, men også her er publikums mulighederne for at gøre ophold yderst begrænsede.

Ejerforhold

Området udgøres af en del af matrikel 1m samt den nordlige del af matrikel 1l, og hele området indgår i fredningen.

Delområde 5: Afgræsset overdrevarsareal nord for Klinteskov.

Plejebehov

Arealet fremstod i sommeren 2009 fint afgræsset, med gode udsigtsforhold og med ringe behov for at ændre i den nuværende praksis.

Plejemålsætning

Arealet skal fremstå som et artsrigt overdrev med spredt opvækst af tjørn og med ynglemuligheder for rødrygget tornskade og markfirben. Publikums oplevelsesmæssige muligheder bør om muligt forbedres.

Plejeforslag for område 5

(1) Afgræsning:

Arealet bør fortsat være under afgræsning med kreaturer. Vurderet ud fra situationen i 2009, synes der ikke at være behov for ændringer i den eksisterende praksis. Det kan dog forsøges at udvide arealet med overdrev ved at etablere samgræsning med det nord for liggende delområde 4.

Der vurderes ikke at være akutte behov for slåning eller større vegetationsrydninger i området. Dog kan det overvejes at rydde en del af ellebevoksningen, der synes at være under spredning fra det nordlige skovbryn i Klinteskoven.

(2) Formidling:

Mulighederne for at etablere en observationsplatform med tilhørende stiforbindelse i den nordlige kant af skoven mod syd (Klnteskoven) har været drøftet med ejerne i forbindelse med udarbejdelse af plejeplanen. Ejeren er imidlertid ikke interesseret.

Desuden har en alternativ placering på overgangen mellem bøgeskov og ellesump i delområde 6 været drøftet (se delområde 6 om dette).

Delområde 6: Skovbrynet i den nordlige del af Klnteskoven.

5.1.6 Plejeområde 6: Klinteskoven

Figur 11: Plejeplanens delområde 6: Klinteskoven.

Beskrivelse

Delområdet omfatter den del af Klinteskoven, der indgår i det fredede område, dvs. den del af skoven, der ligger vest for Sæbyvej, samlet ca. 13,7 hektar. Området er et af de få steder i det fredede område, hvor områdets besøgende har mulighed for at komme helt ned til søbredden.

En trampesti fører gennem skoven fra en lille P-plads centralt i skoven ned til en lille strand, hvorfra der er udsigt ud over søen. Nærmest vejen, ved P-pladsen på den gamle kystskrænt, består skoven af 80-100 årige bøge og opvækst af bl.a. ask og hylde i bunden.

Nærmest søen består skoven især af ellesump (rød-el = § 3 mose), og yderst findes en ca. 25 meter bred bræmme af tagrør. Foruden rød-el og ask vokser her fjeld-ribs, kær-star, hjortetrøst, gåse-potentil, stor nælde, ager-mynte, skov-stilkaks og fred-løs. Skoven er DEVANO kortlagt som skovhabitatnaturtyperne 9130, 9160 og 91E0.

Plejebehov:

Plejebehovet er ikke stort som sådan, men en del af området kan overvejes afgræsset med henblik på at skabe en mere lysåben græsningskov, en naturtype, der ikke findes andre steder i det fredede område. Dette forudsætter dog en dispensation fra fredskovbestemmelserne.

Sti til søbredden fra P-pladsen i klinteskoven.

Klinteskov. Sti ned til søbredden. Nederst: Bredzone med tagrør, ellesump og lille strand.

Ejerforhold:

Klinteskov omfatter såvel en del af matrikel 1m som matrikel 1l. Hele området indgår i fredningen.

Plejemålsætning

Naturnær skovdrift og præg af urørt skov. Adgangen til søen bør bevares.

Plejekforslag for område 6

(1) Afgræsning.

Måske afgræsning i den sydlige (syd for stien) del af skoven mod søen efter udtynning. Den nordlige del (nord for stien) lades urørt.

(2) Formidling:

Det er vigtigt, at adgangen til søbredden bevares, som den er i dag. Ønskes et fugletårn i delområde 5, skal der være adgang fra P-pladsen gennem skoven til overdrevet mod nord. Muligheden for at placere en observationsplatform på overgangen mellem bøgeskov og ellesump, med udsigt over søflade og ellesump, har dog også været drøftet med ejerne i forbindelse med udarbejdelse af plejeplanen.

5.1.7 Plejeområde 7: Kultureng og bredzone syd for Klinteskov

Figur 12: Plejeplanens delområde 7: Kultureng og bredzone syd for Klinteskov.

Beskrivelse:

Den østlige del af området udgøres af en kulturgræsmark med 15 års opdykningsret, hvor der nu foretages høslæt. "Engen" er ikke specielt artsrig, dog vokser her bl.a. drap-havre, almindelig kvik, ager-tidsel, almindelig røllike, vild gulerod, cikorie, eng-brandbæger, dusk-syre, gul kløver og horse-tidsel. Områdets samlede areal er ca. 13,5 hektar.

Vest for den gamle kystskrænt ligger et tilgroet eng/kær (§ 3 mose) med stor nælde, hjortetrøst, tjørn, mirabel, grå-pil, selje-røn og rød-el. Den kraftige opvækst på toppen og nedenfor skrænten spærrer for udsigten, således at søen ikke længere er synlig fra landevejen.

Ejerforhold:

Området udgøres af de sydlige dele af matrikel 1m og matrikel 1l, og hele området indgår i fredningen.

Brakmark/kultureng på matrikel 1l.

Tilgroet bredzone nedenfor kystskrænten på matrikel 1m.

Plejebehov

Områdets østlige del er brakmark/kulturreng formentligt uden det store potentiale for at udvikle en artsrig flora, men området kan, sammen med de nedenfor liggende kærområder (med stort plejebenhov og givetvis stort potentiale) udvikle sig til et område af en vis botanisk interesse og med værdi for ynglende og rastende fugle.

Plejemålsætning

Sammenhængende eng med spredt opvækst af krat og tilstødende rørsump. Gode udsigtsforhold fra landevejen over søen.

Plejeforslag for område 7

(1) Afgræsning:

Samgræsning mellem kulturreng og tilgroede kær nedenfor skrænten, samt evt. ind i den sydlige del af Klinteskov. Ca. 25 meter af rørskov bør hegnes fra af hensyn til de græssende dyr og ynglende rørdrum, rørhøg og småfugle. Det optimale er, hvis hele området kan græsses samlet, men såfremt der skal prioriteres, bør det sønære areal pga. dets større botaniske potentiale gives den højeste prioritet.

(2) Rydning

Inden græsning ryddes arealet med en brakpudser, hvormed bl.a. små mirabel fjernes. Høje urter slås for at lette dyrenes adgang til arealet. Der bør ryddes udsigtskiler i den tætte sønære bevoksning på og nedenfor skrænten for at skabe bedre udsigtsforhold over søen, end der findes i dag.

(3) Slåning

Særlig høj urtevegetation slås inden græsning for at lette dyrenes adgang til arealet.

5.1.8 Plejeområde 8: Matrikel 1b og 1d og vest for liggende bredzone

Figur 13: Plejeplanens delområde 8: Matrikel 1b, 1d og vest for liggende bredzone.

Beskrivelse

Ca. 8,9 hektar bredzone præget af rørsump (§ 3 mose) og, særligt mod syd i området, opvækst af grå-pil, rød-el, eng-rørhvene, hyld og hist og her hjorte-trøst. Området fremstår mere næringsrigt og med færre arter end bredzonen i delområde 7 nord for. Området er ikke afgræsset og var i sommeren 2009 heller ikke heget.

Ejerforhold

Matrikel 1d og 1b ligger i området. Der ligger to beboelsesejendomme i området. Hovedparten af området er umatrikuleret men indgår i fredningen.

Plejebehov:

Området fremstår i dag tilgroet med vedplanter og høje urter, dvs. med et umiddelbart ret stort plejebehov. Området vurderes at have et vist potentiale for fuglelivet samt et begrænset potentiale for at udvikle en artsrig flora.

Bredzone i delområde 8.

Plejemålsætning:

Området skal fremstå som en overvejende lysåben mosaik med et vist islæt af krat og rørsump. Området skal rumme yngle- og fourageringsbetingelser for rørdrum og rørhøg.

Plejeforslag for område 8

(1) Afgræsning.

Området kunne med fordel afgræsses af kreaturer, evt. i samgræsning med delområde 7 og/eller 9, idet ca. 25 meter af rørskoven hegnes fra af hensyn til de græssende dyr samt ynglende rørdrum og rørhøg.

(2) Rydning

Pil m.m. ryddes for at lette dyrenes adgang til arealet. Spredte tjørn bør bevares af æstetiske grunde samt af hensyn til fuglelivet, herunder særligt rødrygget tornskade.

(3) Slåning

En del af den høje urtevegetation bør slås for at lette dyrenes adgang til arealet.

(4) Formidling:

Der vurderes ikke at være behov for formidlingstiltag i området. Der er allerede i dag udmærket udsigt over søen fra den tilstødende landevej (se foto ovenfor).

5.1.9 Plejeområde 9: græsningsarealer på matrikel 1o

Figur 14: Plejeplanens delområde 9: Græsningsarealer på matrikel 1o.

Beskrivelse:

Ca. 18 hektar mere eller mindre ekstensivt afgræsset eng (§ 3 mose), hvor der særligt mod syd er rimelige udsigtsforhold over Tissøs åbne vandflade, mens udsynet længere mod nord er mere begrænset pga. tilgroning med rørsump og en visse steder kraftig opvækst af grå-pil.

Bl.a. findes en del tilsyneladende genopvækst af pil fra tidligere fældninger, der ikke er fulgt op af vedvarende pleje i form af græsning eller høslæt.

Der ligger desuden lidt spredt affald rundt om i området samt en stor bunke sten og en del grene, stød og stubbe fra tidligere rydninger.

Umiddelbart udenfor Sæby Kirke findes et område, der er særligt præget af en ret massiv opvækst af popler, som kreaturerne tilsyneladende ikke kan holde nede.

I området voksede i 2009 bl.a. fliget brøndsel, ager-mynte, kær-guldkarse, gul iris, gåse-potentil, bittersød natskygge, kær-galtentand, lodden dueurt, sværtevæld og lidt kær-star. Desuden findes rød-el, hylde, æbler og lidt hjortetrøst.

I områdets østlige ende ligger en rastepuds med frokostborde- og bænke. Her findes mindre bevoksninger af rynket rose.

Rørskoven er hegned fra, formentligt af hensyn til de græssende dyr, men samtidig er der ved hegningen sikret ynglepladser for ænder, gæs, svaner, rørdrum og rørhøg, der har ynglet i området de seneste år.

Ejerforhold:

Delområdet udgøres af en del af matrikel 1o. Hele området indgår i fredningen.

Plejebehov:

Behovet for afgræsning og rydning for at forbedre udsigtsforholdene er relativt stort på især de nordlige arealer.

Plejemålsætning:

Hele området skal fremstå som ekstensivt afgræsset mosaikagtig eng med rørsump, spredt krat og ynglemuligheder for bl.a. rørdrum, rørhøg og nattergal. Der skal være

gode oversigtsforhold over Tissøs åbne vandflade, og især bør publikums muligheder for at kunne se ud over søen fra de allerede eksisterende raste- og vendepladser sikres.

Plejeforslag:

(1) Græsning

Den nuværende græsningspraksis på de sydligste arealer fungerer fint, og denne praksis bør fortsættes uændret. For at skabe bedre udsigtsforhold og gode livsvilkår for engens dyr og planter i hele delområdet anbefales det dog fremover at øge græsningstrykket i folden.

Det anbefales desuden at lade arealerne umiddelbart udfor Sæby Kirke midlertidigt afgræsse af får, indtil der er kontrol med den ret massive opvækst af popler. Den nuværende hegning, der sikrer en bræmme af rørsump fungerer tilfredsstillende.

(2) Formidling:

Det har tidligere været på tale at etablere et fugletårn i den sydligste ende af området, skjult i den eksisterende træplantning, og med udsigt over øerne i søen. Det vurderes imidlertid, at etablering af et fugletårn på dette sted kan indebære væsentlige forstyrrelser af fuglelivet, og at et tårn her heller ikke vil bidrage væsentligt til at forbedre publikums oplevelsesmæssige muligheder i forhold til situationen i dag, hvor der allerede nu er fint udsyn til søen og de tilstødende enge fra vigepladsen på Søvej.

(3) Rydning

Den massive opvækst af popler udfor Sæby Kirke ryddes inden afgræsning med får. Af hensyn til publikums udsyn over søen ryddes en stor del af bevoksningen i form af udsigtskiler udenfor vendepladsen. Enkelte tjørn efterlades dog. Bevoksninger af den invasive art rynket rose ryddes. Længere mod nord ryddes også, men her efterlades større bevoksninger af pilekrat og ellesump af hensyn til bl.a. fugle tilknyttet sådanne levesteder.

(4) Andet

I området ud for Sæby Kirke ligger en stor bunke sten, der bør blive liggende på stedet, da den udgør et velegnet levested for krybdyr og padder. Der ligger lidt spredt affald rundt om i området. Dette bør fjernes i forbindelse med den øvrige pleje. Tilsvarende kan det overvejes at fjerne en del af de mange efterladede stød, stubbe og grene fra tidligere plejeaktiviteter. Enkelte bør dog efterlades af hensyn til padder og krybdyr.

Dele af rørskoven i delområde 9 er heget fra.

Massiv opvækst af popler i delområde 9 udfor Sæby Kirke.

5.1.10 Plejeområde 10: Græssede arealer på den sydlige del af matrikel 10 og matrikel 9e

Figur 15: Plejeplanens delområde 10: Græssede arealer på den sydlige del af matrikel 10 og matrikel 9e.

Beskrivelse

Området udgøres af ca. 30 hektar ekstensivt afgræsset eng (§ 3) med fine udsigtsforhold over Tissøs åbne søflade og de kunstigt skabte fugleøer, der blev reetableret af Kalundborg Kommune i oktober 2009. Området udgøres af den sydlige del af matrikel 10 og hele matrikel 9e (for størstedelen brakmark). På 10 ligger desuden en lille isoleret matrikel (1m) med et kommunalt ejet rensningsanlæg.

Engene fremstod i 2009 meget fuglerige, med smukt udsyn over Tissø.

Hele området er heget, og den nuværende hegning sikrer, at kreaturerne kan græsse helt ud til vandkanten, hvilket har skabt attraktive overgange mellem land og vand for fouragerende vadefugle, ænder og gæs.

Der findes et par mindre holde- og vendepladser ved Søvej længst mod syd, hvorfra der er udsigt til engene og de kunstigt skabte fugleøer.

Ejerforhold

Hele matrikel 1o ligger indenfor de fredede område, 9e ligger udenfor fredningen men er medtaget, da det ligger indenfor vildtreservatet og i landskabelig sammenhæng med 1o. Hele området er i privat eje, dog ligger som nævnt et kommunalt ejet rensningsanlæg i en lille isoleret matrikel (1m) på matrikel 1o.

Plejebehov

Området vurderes at have et ringe plejebehov – vigtigst er det at fortsætte den nuværende praksis.

Plejemålsætning

Lysåben ekstensivt afgræsset eng med lysåbne plantesamfund, yngle- og rastemuligheder for engens fugle og gode udsigtsforhold over Tissøs åbne vandflade.

Plejeforslag

Plejemålsætningen er allerede opfyldt med hensyn til såvel naturforhold som publikums oplevelsesmæssige muligheder (udsigt), og der vurderes ikke at være behov for at ændre i den nuværende praksis.

Det har været vigtigt for såvel fugleliv som publikums oplevelsesmæssige muligheder, at øerne umiddelbart udenfor området blev reetableret, og dette blev gennemført af Kalundborg Kommune i oktober 2009.

Det har desuden været overvejet at inddrage det lille kommunalt ejede areal i formidlingen af områdets naturværdier.

Udsigt over de afgræssede arealer fra sydenden af delområde 9 ind over delområde 10 mod vest.

6 Opsummering af plejeforslag

6.1 Skema

Tablet 1: Skematisk oversigt over de stillede plejeforslag. De 10 delområder er: 1) Matrikel 12i og tilstødende bredzone, 2) Matrikel 12ae og tilstødende bredzone, 3) Matrikel 13o vest for roklubben, 4) Nordlige del af matrikel 1m, 5) Overdrev nord for Klinteskoven, 6) Klinteskoven, 7) Kultureng og bredzone syd for Klinteskoven, 8) Matrikel 1b, 1d og vest for liggende bredzone, 9) Græssede del af matrikel 1o., 10) Græsningsareal på den sydlige del af matrikel 1o og matrikel 9e.

Plejeforslag/delområde nr.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Afgræsning										
Etablering af fårefold		✓							✓	
Ændring i eksisterende hegning	✓	✓	✓	✓		✓				
Etablering af nye hegn						✓	✓	✓		
Fortsættelse af eksisterende græsning pga. ideelle forhold i dag	✓				✓					✓
Slåning og rydning										
Rydning af popler		✓							✓	
Rydning af andre vedplanter		✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	
Slåning af vegetation før græsning		✓					✓	✓		
Invasive arter			✓						✓	
Formidling										
Fugletårn				(✓)	(✓)					(✓)
Udsigtskiler							✓		✓	
Affald o.a. oprydning									✓	

6.2 Oversigtskort

Figur 15: Samlet oversigt over forslag til placering af hegnslinjer m.m. På de steder, hvor der er åbent mellem land og vand vil udvikles (eller bevares) områder med lav vegetation af stor vigtighed for rastende og fouragerende fugle.

7 Referencer

- Buttenschön, R.M. 2007: Græsning og høslæt i naturplejen. – Miljøministeriet. – Skov- og Naturstyrelsen.
- Dahl, K. 1988. Fredede områder og Statsskove. - Danmarks Naturfredningsforening.
- Hansen, M. B 2005. Pilotprojekt Naturpark Åmosen. Oversigt over fugle og fuglelokaliteter i undersøgelsesområderne. – DOF Vestsjælland.
- Harritz, P.H. 2001. Danmarks fredede områder. – Politikens Håndbøger og Danmarks Naturfredningsforening.
- Larsen, S.N. & T. Vikstrøm 1995. Ferske enge - en beskyttet naturtype. - Skov- og Naturstyrelsen.
- Naturpark Åmosen 2009. Følsomhedskortlægning af arealerne omkring Tissø. – Rapport fra Orbicon A/S til Naturpark Åmosen.
- Søgaard, B., Skov, F., Ejrnæs, R. Nielsen, K.E., Pihl, S., Clausen, P., Laursen, K., Bregnballe, T., Madsen, J., Baatrup-Pedersen, A., Søndergaard, M., Lauridsen, T.L., Møller, P.F., Riis-Nielsen, T., Buttenschön, R.M., Fredshavn, J., Aude, E. & Nygaard, B. 2005: Kriterier for gunstig bevaringsstatus. Naturtyper og arter omfattet af EF-habitatdirektivet & fugle omfattet af EF-fuglebeskyttelsesdirektivet. 3. Udgave. Danmarks Miljøundersøgelser. 462 s. – faglig rapport fra DMU, nr. 457. <http://faglige-rapporter.dmu.dk>.
- U.G. & Jensen, B.H. 2004: Erfaringer med store græsædere ved Pape-søen, Letland. Turrapport. – Pilotprojekt Lille Vildmose Nationalpark.
- Vestsjællands Amt 2006: Basisanalyse for Natura 2000-område nr. 157, Åmose, Tissø, Halleby Å og Flasken.
- www.dofbasen.dk - Dansk Ornitologisk Forenings database (DOF-basen) over fugleobservationer i Danmark.

Bilag: Luftfotos (30.4.1961)

